

**Бишкек шаары
№55 орто мектеби**

Ачык сабак

Тема: Адамга эң кыйыны-
күн сайын адам болуу

**Даярдаган: Кыргыз тил жана адабият мугалими
Иманалиева М.К**

САБАКТЫН ТЕМАСЫ:

<<Адам үчүн эң кыйыны-бул күн сайын адам болуу>>

Ч.Айтматов

Сабактын максаты:

- 1. Билим берүүчүлүк:** Окуучулардын Ч.Айтматов жөнүндөгү билимдерин кеңейтүү.
- 2. Тарбия берүүчүлүк:** Ч.Айтматов кыргыз элинин чыгаан уулу, анын өмүрү, чыгармачылыгы ар бир кыргыз атуулуна компас катары алып жүрүүчү ат экендигин түшүндүрүү.
- 3. Өнүктүрүүчүлүк:** Ч.Айтматовдун өмүрү, чыгармачылык даремети аркылуу таанып-билүү жөндөмдүүлүктөрүн арттыруу.

Сабактын жабдылышы: Телевизор, видео материалдар, сүрөттөр, Ч.Айтматовдун китептери.

Сабактын жүрүшү: Кыргыздын чыгаан Ч.Айтматов атабыздын улуу элесине арналган <<Адамга эң кыйыны-күн сайын Адам болуу>> деген тарбиялык саатты баштайбыз.

1-окуучу: - Дуйного белгилуу Кыргыз Эл жазуучусу Чынгыз Торокулович Айтматов 1928-жылы 12-декабрда Талас областынын Киров районуна караштуу Шекер айылында кызматчынын уй-булосундо торолгон.

2-окуучу: - <<Мекен>> деген алп создун кут тушкон очок сыяктуу алакандай борбору болот эмеспи. Менин мекеним - Шекер айылы (Ч.Айтматов).

3-окуучу: - Кантсе дагы дем кошулуп демине, Чынгыз ата, эмгек кылдын элине!

Ала-Тоонун ата бейиш жерине.

Китептерин - Чынгызстан олкосу,

Бут олконо кызмат кылдын бериле!

4-окуучу: - Жогорку Советтин 5 жолку чакырылышынын депутаты. Ысык-Кол форумунун президенти, Лениндик, Мамлекетти Токтогул ошондой эле бир катар эл аралык сыйлыктардын ээси.

5-окуучу: Дуйнолук, Европалык, Республика-лык академиялардын академиги, Япониянын акылмандык сыйлыгынын, Италиянын <<Алтын бутак>> адабий сыйлыгынын ээси.

6-окуучу: - Абийирине жакпас ишти кылбады

Ал элине акыл кенчин жыйнады.

Атак-данкы эмгек менен артылды,

Ал элине оз << Кумторун>> калтырды.

Китеп болуп калды - элге жыйганы.

7-окуучу: - Манас ата турат, калыбынан

жазбастан.Жаратылышында кандай болсо азыр да

ошол келбетинде.Жерге бек орногон опол тоо.Ошол

эле булуттар азыр да каалгып чокусун тегеренет.

8-окуучу: - Ал эми озун мурдагыдай эле жыланаяк

жаш баласын,тан эрте уйдон жугуруп чыгып,куяштын

нуру тийген улуу тоону эргип карап

турасын.Аттин,кыялдын кыялдыгы ошол, копко

созулбайт.

9-окуучу: - Атак жана ак эмгеги тараза,

Адам жашайт тагдырына жараша.

Сексен жаштын сересине чыгаарда,

Озу ойлогон да бир ишти кылаарда,

Ата-Бейит козго тушту караса.

10-окуучу: - Болбосо,мага окшогон менин

самандаштарым.Дуйшон сыяктуу биздин жаны доорду

орнотууда омурун кыйып,жаштыгын берип, журугун

журок кабы менен кошо элге сууруп берген эбегейсиз
эмгек, эрдик корсоткон.

11-окуучу: - <<Мен мындай элем>> деп тошун
какпаган карапайым, асыл журоктуу, мындай адамдар
жонундо мурунтан элге жеткирип айтып жургон
болсок, анда алар унутулуп, коз жаздымда калып, анан
калса, тамашага айланып кетпес эле го...

12-окуучу: - Эзелтен чечилбеген улуу талаш,
Канткенде адам уулу Адам болот.
Ураалап жоо кууса да ушул талаш,
Канткенде адам уулу Адам болот?

13-окуучу: - Ажалга коз жумса да улуу талаш,
Канткенде адам уулу Адам болот.
Душмандан жан соогалап качканда да
Душманды кырып, жоюп басканда да
Туболук чечилбеген улуу талаш,
Канткенде Адам уулу Адам болот.
Адамзат качан чечет, качан койот,
Канткенде Адам уулу Адам болот.

Жыйынтык: Мугалимдин созу

Бишкек шаары
№55 жалпы билим берүү
орто мектеби
Ачык сабак

Тема: Манастын бала чагы

**Даярдаган: Кыргыз тил жана адабият мугалими
Иманалиева М.К**

1.Сабактын максаты:

А) Билим берүүчүлүк: “Манас” үчилтиги тууралуу алган билимдерин тереңдетүү, кыргыз элиндеги “жеги” деген ыйык санын чечмелөө.

Б) Тарбия берүүчүлүк: Элдик педагогиканы, рухий баалуулуктарды үйрөтүү менен, адентүүлүк, патриоттуулук сезимдерин калыптандыруу.

В) Өнүктүрүүчүлүк: Окуучулардын ой жүүгүртүүсүн өнүктүрүү, таанып билүүлөрүн байытуу, сүйлөө кебин калыптандыруу.

Сабактын ыкмасы: Интерактивдүү.

Сабактын тиби: Билимдерин, билгичтиктерин жана көндөмдөрүн бышыктоо сабагы.

Сабактын жүрүшү: а) Уюштуруу; б) Алтын эреже.

Үйгө тапшырма: а) “Манас” эпосун кайталоо.

Мугалим: “Манас” эпосунда:

Кайың барбы кыргыз балта чаппаган,

Кыр-жон барбы кыргыз кыргын таппаган.

Кылымдарга аты калбай өлөөрдө,

Кыргыз элин кыраан МАНАС сактаган.

-деген ыр саптары кездешет. Кыргыз элин дүйнөгө дүңгүрөтүп атын чыгарган бул – МАНАС.

Элибиздин чыгаан жазуучусу Ч.Айтматов: “Манас – кыргыз рухунун туу чокусу” – деп бекеринен айтпаса керек. Бул пикир кыргыз элинин башка рухий байлыктарына салыштырмалуу айтылып, эпостун туу чокуда баарынан бийик турганын тастыктайт.

Ошону менен бирге “Манас” – миндеген жылдарга саймаланып калган кыргыз жаны. Аны адабий мурас деп атоо пастык кылат. Ал эпос деп атоого да сыйбайт, тек, адабий мурас, эпос деп атыгышы анын көркөмдүк турпатына, түрүнө байланышкан. А эгер анын ички маани-жайын, мазмун-маңызын аңтара келсең, четинен эле түйүнчөк болуп түйүлгөн улуу сырды чубап кирсең, анда “МАНАС” – Улуу Нарк, Улуу Педагогика, Улуу Эрдик, Улуу Сулуулук, Улуу Ыйман – ызаат, Улуу Сүйүү, Улуу Сөз, Улуу Тарых, Улуу Намыс! “Манас” – Улуу Жол, Улуу Мектеп, Улуу Ыр, Улуу Толгоо жана Улуу Санаа!

Ал ушунун баарын өз ичине камтып турат.

Ооба, “МАНАС” – кыргыз элин жок кылып кетүүдөн сактаган, бар болуп жашоого үйрөткөн, кыйынчылыктарды жеңил чыгууга такшалткан – УЛУУ САБАК. Мындай баа аша чапкандык, көтөрө чалгандык эмес.

“МАНАС” – бул байыркыны, кечээкини жана эртеңкини бириктирө кармаган бүтүндүк. Ал мелтиреген мезгилдин жыл сүргүч касиетин күчсүздөндүрүп, Убакыт, Мейкиндик, Материя, Асман сыяктуу чалкып, өз урпагын ээрчитип, жакасына жармашып, этегине эрмешик кызмат кылган, ошол кызматынын акыбети кайтып, “КЫРГЫЗ” деген элди сактап, кылымдын кыйырына, урпактын учуна жеткирген улуу туунду. Мындай ойдо болсок өбөк,

ылдый түшсө жөлөк кылып алуучу рухий куралды, чыныгы күч-кубатты ойлоп табуунун, аны бардык учурда колдонуп, урунуп жүрүүнүн өзү кандай жаратмандык!

Дагы баса белгилей кетүүчү нерсе- бул: “МАНАС” кагазга, ташка, башка буюм-тайымга жазылган чыгармачыл туундулардын баарынан айырмаланат, антени ал тике эле мээге “жазылган”. Акыл – эстен акыл – эске көчүрүлүп турган. Бул – дүйнөнүн атактуу жети кереметинен кем калбаган кубулуш.

Байыртан келе жаткан бул казынада бүгүнкү кыргыз тукумдарынын жан дүйнөсүнө түркүк боло турган уңгулуу нарктар бар.

Ушу жети санын ырымдап, “МАНАС” дастанынан жети сабак, жети осуят алып чыктым.

“МАНАСТА” эмне ыйык?

Ата Журт ыйык, анын боштондугу ыйык. Ала-Тоонун бүтүндүгү, ак калпак журттун биримдиги ыйык. Акыйкатта, актыкта адилеттүүлүккө негиздеген достук ыйык. Ата конушка агынан жарылып чыккан адал мээнет ыйык.

“МАНАСТА” эмне улук?

Эл-журттун мүдөө кызыкчылыктары менен жуурулушкан абийир, ар намыс улук. Ак жашоого умтулган адеп-ахлах улук.

“МАНАСТА” дагы эмне ыйык?

Байыртан бери келе жаткан ата – баба салты ыйык, наркы ыйык. Ата ыйык, апа ыйык. Ала-Тоого берилген атуулдук ыйык. Алысты болжоп көргөн акыл эс, өзүнө да, өзгөгө да караган сынчыл рух ыйык.

Улуу “МАНАСТЫН” ушул уңгулуу ыйыктары бүгүнкү улуттук идеологиябыздын өзөктүү эрежелеринен болуп калууга тийиш деп ойлойбуз.

Азыр балдар биз Манас баатырдын төрөлүшүн Акбалтанын Жакыпка сүйүнчүлөшүнөн үзүндү көрөбүз. (Магнитофондон манасчылардын үнү угулат. Ошондон кийин эки окуучу чыгып, диалог түрүндө айтышат)

Акбалта: Сүйүнчү!

Айтканымды туюнчу,

Арстаным Жакып, сүйүнчү!

Картаңында байбиче

Кабылан тапты, сүйүнчү!

Жоболордо байбиче,

Жолборс тапты, сүйүнчү!

Жакып: (Ойлонуп туруп, аздан кийин)

Акбалта чалым неттиң?

Оо сен кай жактан жеттин?
Суу бүктүң менин өзүмө
Эч-эчтеме көрүнбөйт,
Караган менен көзүмө,
Кайдан келдиң, Балта чал?
Акбалта: Айтпадымбы сага,
Эркек тууду катының,
Не бересиң мага?
Байбичең тууду мыкты уул
Байкасаң Жакып, сөзүм бул,
Баркыраган табышы
Тай чабым жерден угулат
Олтуруп элем үйүмдө
Окшуп-окшуп жүрөгүм
Оозума келип тыгылды,
Бар-бар ыйлап туштү дейт
Орогондо чиренсе
Отуздагы кишидей,
Ошондо да кучтүү дейт.
Бала да болсо мыкты дейт.
Байбиченин боорунан
Балчыктай кармап чыкты дейт
Жакып: “Сүйүнчү!” – дейсиң жакшы кеп,
Ээ, ботом, өлөңдүү жерге өрт койгон.
Бир өткүр бала десеңчи.
Өз журтума чуу салган,
Жеткир бала десеңчи.
Кара сууга кан куйган,
Бир канкорду тууган бейм.
Акбалта: Балам жок дейсиң, майышып.

Карам жок дейсиң, кайышып.

Бакыл киши экенсиң.

Бекинси малга деп жүрүп

Байым олоор бекенсиң.

Же берериң болсо берсеңчи.

Бере албасаң сен Жакып.

Же бербеймин сага десеңчи.

Айтаарың болсо айтсаңчы.

Айтаар малың жок болсо.

Мен азыр үйгө кайтсамчы?!

Жакып: (Арсандап күлүп)

Андай болсо Акбалта,

Камбарбоздун үйүнөн,

Каалап туруп тогузду ал.

Төөдөн алгын төртөөнү,

Төрт түлүк малдан төрт тогуз

Балтам сага жетеби?

Калганы болсо, Балтам

Катындардан калпып ал

Каалаганын кармап ал,

Жүрү, Балта чал, кетели?!

Мугалим:

Эми балдар, тактага көңүл бөлөбүз. Бул жерде кыргыз айылы. Силер көрүп тургандай: Бак, анын тамыры. Ушул бактын өзөгү – МАНАС.

Кана балдар, бул бакка эмне жетпей жатат? (Окуучулар жооп беришет). Анда азыр биз МАНАСтын б.а. бактын касиеттерин жалбырактар менен толуктайлы. Силер кандай ийлойсунар, МАНАС кандай касиеттерге ээ? (Окуучулар касиеттерин айтып, бакты жалбырактар менен толукташат).

Мугалим: Элибизде “ЖЕТИ” деген сан – ыйык сан деп эсептелет эмеспи. МАНАСтын жети осуятын билесиңерби? (Окуучулар жооп беришет).

Окуучу: - Манастын бүт аракети бүлүнгөн эли – журтун бүтөп, үзүлгөндү улап, чычылганды жыйноодо болгон. Ушул максат ишке ашканда гана кыргыздын жылдызы жанып турган. Даанышман Бакай бабабыздын:

Байкагыла балдарым,

Бөлүнсөң бөрү жеп кетет.

Бөлүнүп калды кыргыз деп,

Бөлөк элге кеп кетет – деген осуяты бүгүнкү күндө да, дал ушул биз үчүн
йтылып жаткандай угулат. (Окуучу мөмөнү бакка алып барып илет)

2-топ. МАНАСтын экинчи осуяты.

Окуучу: “Улут аралык ынтымак, достук жана кызматташтык”

Окуучу: Асмандагы жылдыздай,

Козголушту үч ойрон.

А дүйнөлүк ошондо

Дос болушту үч ойрон.

Ак бөкөндүн кылындай,

Суурулушуп турушту.

Ак буудайдын унундай,

Жуурулушуп турушту, - деген ыр саптары бар.

Окуучу: Бул осуят “МАНАСтагы” өзөктүү окуялардын бири болгон. Манастын
луулугу, кейишке салса кечирип, кеткени болсо келтирип, башка калктардын ак ниет
инсандарын ардактап, өз элинин колун узарта билген айкөлдүгүндө. Эпосто Алманбет менен
Манастын мамилеси – Биз үчүн көөнөрбөс нуска. Тагдырдын жазмышы менен жергебизди
мекендеген ар улуттун өкүлдөрүн өз боорубузга тартып, аларды өлкөбүздүн ак пейил
атуулдарына айландырып, канат – бутагыбызды остүрүп, башка мамлекеттер менен достук
мамиледе болуу МАНАСтын өрнөгүнө ылайык азыр да биз үчүн парз. (Окуучу мөмөнү бакка
алып барып илет)

3-топ. Манастын үчүнчү осуяты.

Окуучу: “Улуттук ар намыс жана атуулдук ариет”

Окуучу: Аманат жаным чыкканча

Намыс жолун кубамын,

Атадан калган жеримди,

Алдырып коюп Кытайга,

Аңкайып кантип турамын – деген ыр саптары бар.

Окуучу: - Манасты жана чоролорду эли – жери үчүн ажалдан кайра тарттырбай
алга сүрөгөн улуу күч ушу болгон.

Калкым кыргыз сен үчүн

жоролгөнү ыйык тутсак, анда дүйнөдөгү бирден бир философиялык – экологиялык маданияттын ээси болобуз. Манастан калган ажайып АЛА-ТООбузду келечек урпактарга коркүно – көрк кошуп, баа жеткис энчи катары калтырып кетели.

Мугалим: Бүгүнкү күндө жаратылышыбыз кандай акыбалда?

(Окуучулар жооп берип, мөмөнү илишет)

7-топ. Манастын жетинчи осуяты.

Окуучу: Кыргыз мамлекетин чыңдоо жана аны көздүн карегиндей сактоо.

Балам Манас кулунум,

Кара тоодой кан болгун.

Кырк уруу кыргыз элине.

Касиеттүү жан болгун.

Эки тизгин, бир чылбыр,

Эми колго алыңыз.

Кабылан оозун бурамын.

Ажалым жетип өлгөнчө,

Туу түбүнө турамын – (Кошойдун сөзүн айтат)

Ушул МАНАС атабыздан калган жети сабак – жети осуятты ар кимибиз жүрөгүбүздө алдейлеп, мусулмандар беш парзын кандай ыйык тутса, биз дагы аларды ошондой бийик кармасак, анда биздин келечегибиз кең болот деген ойдомун.

Сабакты аяктап жатып силерге муну айтмакчымын:

Манастай билектүү бол.

Каныкейдей тилектүү бол.

Алманбеттей улуу бол.

Айчүрөктөй сулуу бол.

Бакайдай өмүр берсин!

Ыр: “Эр Манастын элинде” (Класс жалпы ырдайт)

Үйгө тапшырма: “Манас” эпосун кайталоо.